

Yûnus Emre Dîvânı'nın Yayınlanmayan Bir Nûshası ve Bilinmeyen Üç Şiiri Üzerine

On an Unpublished Copy of Yunus Emre's Divan and Three Unknown Poems

Öz

Özlem DEMİREL*

*Dr. MEB,

e-posta: ozlem_demirel1@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5418-2880](https://orcid.org/0000-0001-5418-2880)

Gönderilme Tarihi / Received Date

15.05.25

Kabul Tarihi / Accepted Date

12.06.2025

Yayın Tarihi / Publication Date

21.10.2025

Atıf/Citation: Demirel, Ö. (2026).

Yûnus Emre Dîvânı'nın Yayınlanmayan Bir

Nûshası ve Bilinmeyen Üç Şiiri Üzerine

Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 32, 9-26

doi.org/10.30767/diledeara.1676382

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlеме.

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review:

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support:

The author declared that this study has received no financial support

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayınlanan makaleler CC-BY-NC-ND

lisans altında açık erişim olarak yayınlanmaktadır.

Language and Literature Studies

The articles published in our journal are published

as open access under the CC-BY-NC-ND license.

tded.org.tr | 2025

Yûnus Emre, 13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da yaşayan (1241-1321), şiirlerini Eski Anadolu Türkçesiyle büyük bir aşk ve lirizmle söyleyen, ilk mutasavvıf şairimizdir. O aynı zamanda Anadolu'nun yetiştirdiği ilk büyük şair ve Tekke edebiyatımızın kurucusudur. Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye ve Dîvân olmak üzere iki eseri bulunmaktadır. Bilinen Yûnus Emre Dîvân nûshaları 30'dan fazladır. Bu nûshalar üzerine çalışmalar şu ana kadar çoğunlukla Fatih nûshası esas alınarak ve tenkitli metin olarak yapılmıştır. Son zamanlarda ise Karaman nûshası, Vatikan nûshası, Kütahya Vahitpaşa nûshası gibi tek nûsha üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır. Tek nûsha üzerine çalışmak nûshaların ağız özelliklerini ve Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını ortaya koymak açısından son derece önemlidir. Böylelikle Yûnus Emre'nin karşılaştırmalı ve tarihsel sözcük varlığına kazandırılabilir. Günümüzde uzmanların sıkça üzerinde durduğu bir konu da Dîvân nûshalarındaki şiirlerin hangilerinin Yunus Emre'ye, hangilerinin diğer Yunus'lara ait olduğudur. Bunun anlaşılabilmesi için şiirler içerik, şekil, dil ve deyiş özellikleri bakımından incelenmelidir. Bu çalışmamızda, Yûnus Emre Dîvânı'nın Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler 521 Numaralı nûshası ve bu nûshadaki Yunus Emre'nin bilinmeyen üç şiirinin tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yûnus Emre, Divan, Yûnus Emre Divanı, Risâletü'n-Nushiyye, Türk Tasavvuf Edebiyatı

Abstract

Yûnus Emre, who lived in Anatolia in the late 13th century and the first half of the 14th century (1241-1321), is our first Sufi poet who wrote his poems in Old Anatolian Turkish with great love and lyricism. He is also the first great poet raised in Anatolia and the founder of our Tekke literature. Yunus Emre has two works, Risâletü'n-Nushiyye and Divan. There are more than 30 known copies of Yunus Emre's Divan. Studies on these copies have so far mostly been conducted based on the Fatih copy and as a critical text. Recently, studies have concentrated on single copies such as the Karaman copy, the Vatican copy, and the Kütahya Vahitpasha copy. Working on a single copy is extremely important in terms of revealing the dialect characteristics of the copies and the vocabulary of Old Anatolian Turkish. Thus, Yunus Emre's comparative and historical vocabulary can be added to dictionaries. One issue that experts frequently focus on today is which poems in the copies of the Divan belong to Yunus Emre and which belong to other Yunus. In order to understand this, the poems should be examined in terms of their content, form, language and idiom. In this study, the copy of Yunus Emre Divan, Number 521 of the Ali Emiri Efendi Poetic Works in the Millet Manuscript Library, and three unknown poems of Yunus Emre in this copy will be introduced.

Keywords: Yûnus Emre, Divan, Yunus Emre Divan, Risâletü'n-Nushiyye, Turkish Sufi (Tekke) Literature.

Giriş

Yûnus Emre, 13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da yaşayan (1241-1321), şiirlerini Eski Anadolu Türkçesiyle büyük bir aşk ve lirizmle söyleyen, ilk mutasavvıf şairimizdir. Yûnus Emre, Anadolu’nun yetiştirdiği ilk büyük şair ve Tekke edebiyatımızın kurucusudur.

Yûnus Emre Türk tarihinin hem yıkılış hem de kuruluş dönemi sayılabilecek sıkıntılı bir çağda, millet birliğini sağlayan manevi değerleri geniş halk topluluklarına onların diliyle yaymıştır. Yûnus sadece Türk medeniyetine değil, temsil ettiği evrensel değerlerle tüm insanlığa mal olmuş ve olmaya devam edecektir.

Yûnus Emre hakkında ilk araştırmaları yapan ve onu *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eseriyle 1919 yılında bilim âlemine tanıtan Mehmet Fuad Köprülü’dür. O zamana kadar Yûnus, sadece tarikat mensupları arasında biliniyordu (Köprülü, 1965, s. 11).

Yûnus Emre’nin Risâletü’n-Nushiyye ve Dîvân olmak üzere iki eseri vardır. Dîvân nüshalarının çoğu tarihsizdir. Üzerinde istinsah tarihi olan en eski yazmalar 14. yüzyıldan kalmadır.

Yunus Emre divanının yazma nüshalarında şiir sayıları farklıdır. Fatih nüshasında 232, Nu-ruosmaniye nüshasında 219, Yahya Efendi nüshasında 302, Karaman nüshasında 218 şiir, bizim incelediğimiz nüshada Risâletü’n-Nushiyye hariç 913 şiir vardır. Her yazmada aynı şiirler yer almadığı gibi şiirlerin metinleri arasındaki farklılıklar (nüsha farklılıkları) da genellikle çok fazladır. Hemen hemen bütün şiirleri zaman içinde az ya da çok değişikliğe uğramış olduğu açıktır. (Tezcan, 2024, s. 258). Kimi zaman Dîvân nüshalarının birçoğunda Yûnus’a ait olmayan şiirler olduğu gibi, bazı Yunus Emre’ye ait olduğunu bildiğimiz şiirler de divanlarda olmayabilir. Örneğin Mulbahlı bir esirin Gotik harflerle yazdığı iki Yûnus şiiri. Yunus’un bazı şiirleri ise sadece mecmuada ve cönklerde. Bunun sebebi Talat Tekin’e göre, Yunus’un ilahilerinin dervişler ve halk tarafından çok sevildiği için ezberlenmiş ve yazıya geçirilmek istendiğinde de çoğu kez hafızalarda kaldığı, hatırlandığı şekilleri ile kaydedilmiş olmasındandır. Bu arada bazı ilahilerin zamanla unutulmuş ve sonradan düzenlenmiş divanlara girmemiş olması pekâlâ mümkündür (2013, s. 250-268).

Bilinen Yûnus Emre Dîvân nüshaları 30’dan fazladır (Tatcı, 2021a, s. 206-209). Bu nüshalar üzerine çalışmalar şu ana kadar çoğunlukla Fatih nüshası esas alınarak ve tenkitli metin olarak yapılmıştır. Son zamanlarda ise Karaman nüshası, Vatikan nüshası, Kütahya Vahitpaşa nüshası gibi tek nüsha üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Tek nüsha üzerine çalışmak nüshaların ağız özelliklerini ve Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını ortaya koymak açısından son derece önemlidir. Böylelikle Yûnus Emre’nin karşılaştırmalı ve tarihsel sözvarlığı sözlüklere kazandırılabilir.

Pek çok araştırmacı Yûnus Dîvân’ı çalışmalarında nüshaların tek tek ele alınmasını, edisyon kritik yapılmamasını savunmaktadır. Bu araştırmacılardan Gürer Gülsevin, her nüsha değerlidir diyerek, her nüshanın ayrı ayrı değerlendirilmesini, tek nüshaya bağlı çalışmaların, o gün kullanılmakta olan dil ve ağızlar için önemli veriler sunacağını ve çok önemsiz gibi görülen bazı özelliklerin kaybolmaktan kurtulacağını belirtir (Gülsevin, 2010, s. 376). Emine Yılmaz da Yunus Emre şiirlerinin tüm nüshalarının bağımsız olarak çalışılmadıkça bunların üzerinden karşılaştırılmalı çalışmaların mümkün olmadığını belirterek daha önce üzerinde çalışılan ve yayımlanmamış diğer nüshaların tarihsel dilbilim yöntemleriyle ortaya konulmasının önemini vurgular. Eski Ana-

dolu Türkçesi sözlüklerinde Yunus Emre'nin söz varlığının bütünüyle ve sağlıklı bir biçimde yer almadığını, bunların en yenisi olan Tietze'de (2021) bile Yunus Emre'den ancak otuz civarında veri kaydedildiğini belirterek Yunus Emre'nin karşılaştırmalı ve tarihsel söz varlığının en kısa zamanda Eski Anadolu Türkçesi sözlüklerine kazandırılması gerektiğini ifade eder (Yılmaz, 2022, s. 633). İdris Nebi Uysal ise Türkçenin tarihî gelişimine ışık tutan eserler üzerine yapılan incelemelerde, geçerli ve elverişli sonuçlara ulaşabilmek için tenkitli çalışmalar yapmak yerine tek nüsha çalışmalarına yönelmenin şart olduğunu, böylelikle o nüshanın tarihî ağızlarından hangisiyle yazıldığını ve hangi döneme ait olduğunu belirlemenin kolaylaşacağını savunmaktadır (Uysal, 2014, s. 8). Uysal'a göre tek nüshaya dayalı filolojik neşirlerin yapılması nüshalarla ilgili tarihlendirme, ana nüshaları tespit etme, şairin kişisel kelime servetini belirleme gibi konularda katkı sağlayacak, eserin istinsah edildiği dönem ile ait olduğu sahanın dil ve ağız özelliklerini de ortaya çıkaracaktır (Uysal, 2022, s. 1).

Bu çalışmamızda, Yûnus Emre Dîvânı Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler 521 Numaralı nüshasının ve bu nüshada bulunan Yunus Emre'nin bilinmeyen üç şiirinin tanıtımı yapılacaktır.

İncelediğimiz Yunus Emre Dîvânı, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Kitaplığı'na kayıtlı 521 numaralı manzum eserdir. Eserin ketebe kaydı mevcut değildir, bu sebeple nüshanın istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Elifbe sırasıyla düzenlenmiştir. Nüshanın bazı sayfaları eserin birkaç elden çıktığı izlenimi vermektedir.

İncelediğimiz yazma nüsha 258 varak, 17 satır ve mahlas beyitleri dışındaki beyitler çift sütun hâlinde yazılmış manzum bir eserdir. Harekesizdir. [1b] ve [20b] varakları serlevha tezyinli ve cetvelleri yaldızlıdır, diğer cetvel ve söz başlıkları ile mahlas beyitindeki Yûnus mahlasları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıdı âharlıdır. Risâletü'n-Nushiyye'deki bölümler ve Dîvân'daki şiirler başlıksızdır. [19b] numaralı varak tek satırdan oluşmakta olup [20a], [70a] ve [70b] numaralı varakları boş bırakılmıştır. Sağ varağın [b ile numaralandırılmış olan] alt kısmında, sonraki sayfanın ilk sözcüğünü belirten reddade yazılıdır.

Boyutları 188x135 mm -137x75 mm ölçülerindedir. Arap harfleriyle ve talik hat ile yazılmıştır. Satır altı, satır üstü ve sayfa kenarlarında ekleme ve tashihler bulunmakta, satır kenarlarında çeşitli nüsha farklarını göstermektedir. Bu yönü, incelediğimiz nüshanın ayırıcı ve dikkate değer bir özelliğidir. Adı geçen yazma eserin üstünde vakıf mührü ve Ali Emiri Efendi'nin mührü olmak üzere iki adet mühür bulunmaktadır.

Çalıştığımız nüshanın, [1b-2a] varakları arası on sekiz satırlık mensûr bir kısım ile başlar. Bu mensûr bölümden sonra [2a-2b] varakları arasında on üç beyitlik bir münacat gelir. Bu on üç beyitlik münacattan sonra [2b-18b] Risâletü'n-Nushiyye'nin asıl kısmı başlar. Risâlenin sonunda "Münâcât-ı Kadiye'l-Hâcât" başlığıyla yirmi dört beyitlik bir münacat vardır, bu kısım risâleyle birleştirilmiştir. Bu münacat da aruz ölçüsünün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Bu bölüm [18b] ve [19b] varakları arasındadır. [19b] numaralı varak tek satırdan oluşmakta ve [20a] numaralı varak da boş bırakılmıştır. [20b-258b] varakları arası ise Yûnus Emre'nin Dîvân'ı bulunmaktadır. Eserin [259a] numaralı varağında şiir bulunmamasından dolayı, eksiksiz olduğu anlaşılmaktadır. İncelediğimiz yazma nüsha içerdiği 913 şiir dolayısıyla şu ana kadar yayımlanmış nüshalar içindeki en geniş nüshadır.

Adı geçen nüsha, Risâletü'n-Nushiyye ve Dîvân olmak üzere iki bölümden oluşur:

1. Risâletü'n-Nushiyye:

Risâletü'n-Nushiyye, alegorik bir siyaset-nâme olan Kutadgu Bilig'den (1069) sonra Anadolu sahasında Türkçe olarak ve mesnevi nazım şekliyle yazılan “nasihat-nâme” biçimindeki ilk eserdir (Umay ve Horata, 2022, s. 63).

Risâlenin başında on sekiz satırlık bir mensûr bölüm vardır, onun ardından on üç beyitlik bir münacat gelir. Risâlenin sonunda da “Münâcât-ı Kadiye'l-Hâcât” başlığıyla yirmi dört beyitlik bir münacat vardır, bu kısım da risâleyle birleştirilmiştir. Risâle baştaki ve sondaki münacatlarla beraber beş yüz seksen üç beyittir ve münacatlar hariç, aruz ölçüsünün “mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.

Nüşamız, [1b-2a] varakları arası on sekiz satırlık mensûr bir kısımla başlar. Bu kısım akla ve bilgiye ayrılmıştır. Akıl, padişahın yani Allah'ın kadimliği nurundandır. Akıl; Akl-ı Maâş, Akl-ı Ma'âd ve Akl-ı Küllî olmak üzere üçe ayrılır. Aklı Maâş, dünya tertiplerini bildirir. Akl-ı Ma'âd Ahiret işlerini bildirir ve Akl-ı Küllî, Allah'ın tecellisidir, marifetlerini bildirir.

İman, padişahın nurundandır. İman da üçe ayrılır: İlme'l-yakîn, Ayne'l yakîn ve Hakka'l yakîn.

İlme'l yakîn: Akılda yerlidir, bilgiyle edinilen iman akıldadır. Ayne'l yakîn: Gönülde yerlidir, görgüyle elde edinilen iman gönüldedir. Hakka'l yakîn: Canda yerlidir, buluş ve oluşla edinilen iman candadır. Uçmak (Cennet), Allah'ın lutfu nurundandır. Tamu (Cehennem) Allah'ın adaleti ışığındandır. Toprak, Allah'ın nurundan, su hayatından, yel heybetinden, od (ateş) hışmındandır. Toprak ile su uçmakta yerlidir, yerleri cennettir. Od ile yel tamuda yerlidir, yerleri cehennemdir.

Od ve yel ile gelen dokuz kişidir. Bunlar binbaşısıdır. Biner erleri vardır. Kime gelirlerse onu kendi yurtlarına götürmek isterler. Toprak ve su ile gelen on üç kişidir. Bunlar da binbaşısıdır, her birinin hükmünde biner erleri vardır. Kime gelirlerse onu cennete çekerler. Canla gelen de dört kişidir. Bunlar canla geldi, canla gider. Bunların da biner erleri vardır. Bunlarla olanlar didara gark olurlar. Toprak ve su ile gelen cennette olacaktır. Ateş ve yel ile gelen cehennemde kalacaklardır. Can ile gelenler Allah'a ulaşırlar. Şimdi gör ve bil, bunların hangi bölümündensin. Hangisinin sözünü tuttu isen onun bölümünden oldun.

Bu mensûr bölümden sonra [2a-2b] varakları arasında on üç beyitlik bir münacat gelir. Bu münacat, aruz ölçüsünün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmış bir mesnevidir. Bu bölümde padişahın (Allah'ın) toprak ile suyu karıştırdığını ve ona Âdem ismini verdiğini yelin onu kımıldatmasıyla Âdem'in cisminin oluştuğunu, odun onu kızdırmasıyla cisme can geldiğini ve Allah'ın emriyle surete can girdiğini, onun nurla dolduğunu ve sevindiğini, canın hamd ve şükür ettiğini belirterek, insanın od, toprak, su ve yelden yaratıldığını anlatır. Toprakla sabır, iyi huy, tevekkül, cömertlik, izzet ve şeref sıfatlarının; suyla saflık, cömertlik, lufufta bulunmak ve Allah'la buluşmak hâllerinin; yelle yalan, riya, tezlik ve nefis arzularının; od ile şehvet, kibir, tamah ile hased dertlerinin; canla izzet, vahdet, haya ve hâl edepleri huylarının geldiğini bildirir.

Bu on üç beyitlik münacattan sonra Risâletü'n-Nushiyye'nin asıl kısmı başlar.

Ruh ve Nefis Destanı:

Bu kısım incelediğimiz nüshada başlıksızdır. Fatih nüshasında “dâstân-ı rûh ve nefis ve mâ yeteallaku bihimâ minel ahvâl” başlığıyla verilmiştir. (4a5) Abdülbâki Gölpinarlı, “Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri” adlı eserde de başlıksızdır (2021, s. 5)

Altmış dokuz beyittir. Aruz ölçüsünün “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Bu bölüm, gel şimdi dinle sözi şerh ideyim, bir bir onu sana anlatayım, diyerek söze başlar. İnsana biri Rahmanî, öbürü şeytanî iki sultan hükmeder. Rahmanî can hazretindendir, şeytanî olan ise arz ya da tendendir. Sen kime taparsın, kime hizmet edersin, diye sorar. Rahmanî asker on üç bin erdir. Nefis haşerâtı, eğerlenmiş atları ile dokuz bindir, yüzleri kara nişanlıdır. Bunlardan nereye şikayet edersin. Sakın bunlardan olma, nefis divanına yazılma. Can beslersen nefsin dileğini bırak, can sözünü dinlersen yerin nurdur, diyerek öğütlerde bulunur. Kibir nefis-tir, sultanı bilmez. Askerinde iyi dirlik toplanmaz. Şah huzurunda arı can gerekir, ayrılmadan sultan katında kalsın.

Nefis oğlanları dokuz kişidir. Onların işi nifak ve şerdir. Ulu oğlu tamahtır, iyi iş yapmaz, dünya mülkü onun olsa yetmez. Kapısında demir elbiseli bin er vardır, dünyayı hizmetine esir etmiştir. Dünyayı sever, imanı odur. Dünyaya susamıştır, kanmaz. Neyi seversen imanın odur, sevdiğinden öte menzilin yoktur, bu yolda dava sığmaz, anlam gerekir, ne severisen o gerekir, diyerek öğütler verir.

Derken, benzi çok sararmış, dili tutulmuş, aklı başından gitmiş bir kişi gelir. Aklın önüne eğilip saygıyla selam verir, onu bulduğuna Hakk’a şükrederek, tamahtan şikayet eder. Tamah kervanına katılıp yoldan azdım, bunalıp sana geldim, hâlimi bil, yardımın varsa göz yaşımı sil. Tamah zindanına düştüm, çıkamam, çok serttir duvarını yıkamam, diyerek yardım ister. Tamahın askeri bin erdir. Yakaladıklarını zindana atarlar, ayağına demir bend takarlar, Sordum bunlara, kimsiniz, ulunuz kimdir? diye. Nefsin kuluyuz, ulumuz tamahtır, dediler. Tamah sahibinin yeri cehennemdir, kim tamuda olsa sessiz olur. Beni aldattı, yolumdan aldı. Bugün yarın derken ömrümü tüketti, der.

Akıl, onun sözünü işitir, düşünüp ona öğüt verir. Bize gelenlerin canı kurtuldu, bize geldin ise endişe yime, ne kılam deyübeni gussa yime, der ve kanâatı çağırır.

Kanâat ipek tonlar giyer, burak ata biner, sancağı yeşil, sağında solunda çavuşlar koşturur, geçitle gelir. Nefis haşerâtı bunları görünce kaçır. İş kılıca kalmadan, cümlesi bunalır, oğlunu kızını bırakır, ardına bakmadan kaçır.

İli, şehri tamahtan kurtarırlar. Şah gazadan gelir, tahta oturur. Sipahiler hep tapuya durur. Bütün şehir rahatlar, herkes itaat eder, ibadetle meşgul olur, padişaha kulluk eder. Cümlesi can meclisinde ferahlar, ellerinde kadehler vardır. Saki şarap sunar, her gün içerler, kaygıları kalmaz, sırtı pek, karınları tok olur. Bu dirliğe erenler; erenlerdir, maşukun yüzünü mutlak görenlerdir. Bunlar gerçek ölmez kalırlar, her an yeniden kısmet alırlar.

Bu kısım:

yûnus cümle sözüñ senüñ ferî`de

çü söz senüñdürür hem sen işide

nice sözüñ varısa saña söyle

hâş u ‘âm gönül şey’li`llâh eyle

ki zı`râ cümle iş ulularuñdur

temennâ eylegil yol bularuñdur

beyitleriyle sona erer.

Dâstân-ı Kanâat:

Bu bölüm doksan sekiz beyittir. Yûnus bu bölümde kibir ve alçaklık hakkında uzun öğütler verir.

Kanâat şehre gelip tahta oturur ama haramiler toplanıp dağ başında yol keserler, yolcuyu bırakmazlar, soygunculuğa başlarlar. Akıl kanâata casus gönderir, tac, taht onundur, Allah'tan mutluluk, baht onundur. Harami dağ başında ne kadar duracak, bir gün yol savaşında ele geçer, der. Bu harami kibirdir, kendinden başka kimseyi beğenmez, yüce yerde durur, hiç aşağı inmez. Ona uyan canını imansız verir.

Kibre yoldaş olma sakın, kibir nerede ise onunla savaş, suret yıkılmadan kibri yık, bu zorluk yerinden çık. Kibir nedir ki ona uyasın, ümüdin yok mu Hakk'ı duyusun. Kibirli kişinin faydası yoktur, kişi kibri bırakmazsa çok pişman olur. Arzu ve kibirle ne başarasan, ecel eli uzun oraya varasan. Vaden bitmeden gözünü aç, arzu ve kibir yolundan kaç, sıkı tuttun ise kibri bırak. Tevazunun ne dediğini işitmedin mi, akıldan yardım iste, esir olmuşsun kibre. Bu yükten seni o kurtaracak, bil, saadet yoldaşın olacak, der.

Kibre esir olan, akıl önüne utanarak, kaygı yaşlarıyla gözü dolmuş bir şekilde gelir ve nefis erlerinden şikâyet eder. Akıl ona senin derdine alçaklıktan başka kimse deva edemez, der. Sözüni bitirmeden alçaklık gelir, kibir onu görünce çabucak geri döner. Tevazu yetişir kibir erine, bir askerinin önünde bin kişi duramaz. Alçaklık yüz bin askerle kara ve denizi tutar, şehir ve vilayet ma'mur olur. Dostumuz şen, düşmanımız mat olur. Akla casus haber getirir, alçaklığı gör ki kibre neler etti. Kibrin bin erinden biri bile kalmadı, der. Akıl bunu duyunca çok sevinir, müjde verir, tez tahta çıkar. Bu bölüm:

yûnus alçaklığı yavlağ begendüñ

kıyâs it sen seni ne kadar indüñ

farı'zadur saña sen seni şaķın

kim ola sencileyin saña yakın

hâş u 'âma virdigüñ haber hâķ

bunuñ ğayrı haber bu sözden ırâķ

hâṭâdur cümlesini hârcı şanma

sebı'l ol ḳapuya bir dem uşanma

beyitleriyle biter.

Öfke Destanı:

Seksen sekiz beyittir. Nüşamızda başlıksızdır.

Gel şimdi dinle, bir bir gönlümde olanı sana bir hoş açıklayayım, diyerek öfke söze başlar ve gönlündekileri anlatır. Benim anlatmama kim katlanacak, hışımından deniz ateşe yanacak. Nereye gidersem başlar kesilir, kime öfkelenirsem o an ölür. Kim benim gibi cana kıyar, yaradılmışlar bana karşı duramaz, benimle kimseler arkadaş olamaz. Felek benim işimi başaramaz, melek benim yoluma çıkamaz, buşu (öfke) derler bana, benim bahadır, öfke düzenlik bozmaya her yerde hazır, diyerek övünmeye devam eder.

Bu sözlerden sonra Yûnus öfkenin ağzından uzunca bir öğüt vermeye başlar. Sakın bana uyup gafil olma, benim sözümü tutup imansız ölme. Buşu kimde ise imanı gider, iman gerekirse öfkeyi gider. Sakin yaratılışlı bir kişi görürsen, onu kimse bilemez sıfatı nasıldır. Başında taylasan, elinde asa, eğer yere basarsa bir çöpü bile depretmeyen sofu, gör ansızın çıkıp gelir, koparıp tesbihinin imamesini yıkıp gelir. Çünkü esasını kırdı, bir gürültü koptu, kimseye bakmaya yüzü kalmadı. Sordum, sofu bu hâlin nedir, senin gibi kişide bu imkânsızdır. Özür diler, kendini tanıtır ve bu hâlinin sebebini anlatır. İyi adı yoktur, onu bilirim, şerde de hiç üstadı yoktur. Benim gibi bir kişiye hürmet etmez, bana cevap verir, öğüdümü dinlemez. Asa vurdum, yakamı geldi tuttu, bana karşı gelerek Hakk'ı unuttu, öfke tutmuş onu ne yapayım, diyerek şikâyetini bildirir. Yûnus öfke hakkında öğütlerini sıralar. Ne zaman dost gelecek diye hazır ol, sarayını düzelt, temiz ol, mağrur oturma döşeğinde, sürekli kâim ol eşiğinde, gafil olma ki eve hırsız gelir, bu nasıl hâldir karanlık içinde, nasıl uyursun gaflet içinde, geçirdin ömrünü sen buşu ile, her zaman zulmetdesin işte bu huy ile. Eğer Azrail gelip canını alıncaya kadar buşun gitmez kalırsa, sana abdestin ne yapar, okuduğun seni unutturur mu, Öğüdümü bu an için sanma, nasihat tir sana cümle hakkı için, diyerek sofuya şu güzel öğütleri verir:

taşuñ seccâde vü tesbî`h ü destâr
içüñ murdâr u cân bilinde zünnâr
bu vechile nicesi olısar hâl
ki hı`ç eyü `amel yok toludur kâl
geçürmez seni taşrağı tã`âtüñ
eger pâk eylemeziseñ kendü zâtüñ

Yûnus öğütlerine devam eder. Akıl casuslara düzenliği sorar, şimdi nerededir bilir misiniz, der. Casus düzenlik halini ona bildirir, buşudan her yana dağılmıştır, der. Buşuyu zapt etmek akla düşer, akıl düşünüp tedbirler alır ve çavuşa emir verir, asker toplanır. Divanda gece gündüz buşudan şikâyetler söylenir, düzenlik hem safa bozulur. Akıl sabra söyler, çabuk tutsun buşuyu. Harap etti ili, şehri, cihanı. Sabır hemen çıkıp gelir. Bu bölüm:

şunuñ kim dünyâda şabr ola yarı
şafâ vu zevk olur her lahza kârı
fedâ cānum saña ey şabr eyesi
ki şabr oldı benüm cānum ğidāsı
kaçan kim olasuñ şabrıla dostān
`acebdür kim olasuñ soñra peşimān
kime şabr ola dünyâda müyesser
aña Hâk viriserdür mülk-i diger
beyitleriyle sona erer.

Dâstân-ı Sabr:

Otuz iki beyittir. Nüşamızda ve Fatih nüshasında ayrı bir bölüm değildir ve başlıksızdır.

diyeyüm diñle saña şabr hâlin
şabr al vir kamu bu dünye mâlin

beytiyle başlar. Bu bölümün başlığı yeni bir yazmadaki gibi “Der beyân-ı ahvâl-i sabr ve hikâyet-i Yûsuf aleyhisselâm” olmalı (Abdûlbâki Gölpinarlı, 2008, s. 124). Abdûlbâki Gölpinarlı bu bölümün incelediği Fatih nüshasında on dört beyit olduğunu söyler (Gölpinarlı, 2008, s. 124) ama yayımlanan bir diğer kitabında otuz bir beyittir (Gölpinarlı, 2021, s. 26). Bu bölüm Mustafa Tatcı’nın çalışmasında “Dâstân-ı Sabr” başlığıyla verilmiştir. Tatcı, Risalenin bu bölümünün Bursa nüshasında tamamen düştüğünü, bu başlığın ise sadece Yahya Efendi ve Karaman nüshalarında olduğunu belirtmiştir (Tatcı, 2021, s. 158)

Yûnus sabırla ilgili öğütler verir. Sabır nerede ise işi iyiliktir, tanıdık tanımadık herkesi azad eder, sabırlının mutluluğu daima olacaktır, nasibi sabır olanlar yücelecektir. Dinle Yûsufu sen kuyu içinde, sabır ile durur su içinde ifadesiyle, Yûsuf peygamberin kuyudaki sabrını anlatarak örnekler verir.

Sabır sahibi ne ettiğini bilir, saadetli insan sabrın dediğini yapar. Her hâlde sana sabır gerekir, sabırsızlar kâl (söz) içinde kalır, her kim sabırlı olursa onun işi hayırlı olacaktır. Cümle işini bırak sabra hazırlık yap ki sabredenin yeri erenler arasındır. Peygamber ya da evliya yolu hep sabırdır, sabrı gözet gönülde maden bulasın, sabrı beklersen mercan bulasın. Sabırsız kişilerin dileği hamdır. Sabır iş ne kadar zor olursa olsun, onu bitirir, her yerden saadetler getirir, diyerek sözlerine devam eder. Bu bölüm:

yûnus şâdık iseñ gir sen de şabra
 katı şâdık gerekdür şabra tura
 şabrda tûranuñ buşusu kalmaz
 çü şâbir oldı yavuz hûsı kalmaz
 sa‘âdet isteseñ şabr gözle vü gör
 ki vâ‘llâhi mu‘ı‘nû‘ş-şâbiri‘ndür
 işitdün şabr hâlün tâ nihâyet
 tûtanuñ cânına olsun beşâret
 uşañ olma yoşanma yol emi‘ndür
 hârâmi‘ çok bu yolda pür-kemr‘ndür
 beyitleriyle sona erer.

Dâstân-ı Buhl u Hased (Cimrilik ve Hasedin Destanı):

Yüz otuz altı beyittir. Bu bölüm incelediğimiz nüshada başlıksızdır. Fatih nüshasında da bu bölümün başlığı yoktur. Yeni bir yazmada “Der beyân-ı hâlât-ı buhl” başlığı verilmiştir (Gölpinarlı, 2008, s.125). Bu bölüm Tatcı’nın kitabında “Dâstân-ı Buhl u Hased” başlığıyla verilmiştir. Tatcı, bu başlığın Fatih ve Nuriosmani nüshalarında olmadığını söyler (Tatcı, 2021, s. 169)

Yûnus bu bölümde eğer dilersen nasihat diyeyim, hasedle kinden son derece sakın, diyerek söze başlar ve hasetliği, haset olan insanların hâllerini ve cimrilliği anlatır. Hasedi bir kişiye benzetir ve onun sağ iken daima sıkıntı içinde perişan olduğunu, zarardan ne kadar kaçarsa kaçsın kötülük tohumunu bitmeyecek yere saçtığını, ne iş yaparsa kendine zarar verdiğini söyler ve kendisine böyle kim kıyar, sorusunu yöneltir.

O kişi şeker yerse dahi tadı yoktur, tatlı, iyi bir hâli yoktur. Haset kişinin eli bir işe ermez, kime kuyu kazarsa kazdığı kuyuya kendi düşer, dedikten sonra cimri kişinin neler yaptığını anlatmaya başlar. Cimri kendi yediğini bile kendinden sakınır, kazancını kendine bile vermez, eli bağlıdır, hayır iş yapmaz. Bu ne hâldir ey faydasız can ki kendini düzeltmeye hiç gayretin yoktur. Gör, bu cismin ve canın ne hâldedir? Nasıl bir kişisin sen veya ismin nedir, diye sorular yöneltir. Bu nasıl göz, nasıl bakış veya nasıl anlayış ki bir an bile kendinle başbaşa kalıp düşünmedin. Cimriden akıllı kişinin çıkması imkânsızdır, onu gönülden kimse alkışlamaz.

Yûnus cimrilikten ve hasetlikten kurtulmak için nasihatler verir. Dünyayı sevmeyi bırak ki bir gün o seni bırakacak, istesen de istemesen de sahip olduklarını senden alacak. Hz. Süleymandan daha ileri olamazsın, şu bir gerçektir ki dünyada baki kalamazsın. Cimri olmak seni Hak'tan ayırdı, hani gayret, hamiyet, fazilet nerede vardı. Hasetten kişi ne fayda görür? Kişi neye layık ise Tanrı verir. O bilir neye neyin gerektiğini. O Kadirdir, kime ne gerekirse onu verir. Nasibine sen de bak, ona göre hazırlığını yap. Cimrilikten, hasetlikten sakın. Zekâtsız ve sadakasız mal, bunun gibi hâlde ne dar geçittir (berzah). Hasetlik seni çok düşürür. Doğruluk bilene cimrilik ulaşamaz.

Yûnus, cimri ve haset kişilerin özelliklerini sıralamaya devam eder. Hasedin kim nerede yâri olursa onun gönül darlığı hiç gitmez. Onun on iki ay mutluluğu yoktur, ister yesin ister yemesin karnı kayđı ile toktur. Ne söylerse akılı kıttır, hakkında ne denirse densin daha bin tane olumsuz özelliği vardır. Haset ateşi onu yaktı. Hasetlikten haset kişi ne fayda görmüş? O gönülden dışarı düştü, ne yaparsa faydasızdır. Bunların Hakk'ın birliğine ikrarı yoktur, başlarına ne gelirse gelsin utanmaları yoktur. Bunların şahtan korkusu yoktur, kimsenin beğeneceği huyu yoktur, kimseye faydası olmaz, sözlerinde ibret olmaz, kimseye yardımı olmaz. Cimri kimse nerede ise Kârûn'la haşrolur ki o da onun gibi mala tapar, diyerek Kârûn'un zekât vermeyip malıyla yere batışını hikâye eder. Zekâtını vermeyenin hâli budur, boynuna malı zincir olur. Bin nasihat edilse de biri tesir etmez, dili küfür söyler, ağzı hiç durmaz. Bir kişi Hak yolundan ayrılırsa boynuna kendisi zincir vurmuş olur. Cimri kişilerin hepsinin işi budur.

Sonunda cimri olan akıl ve hüner sahibi kişi, cimrilik elinden kurtulmak için akıl önüne gelir, sayđı ile yere kapanır. Akıl onun şikâyetlerini dinler, ona öğütler verir. Cömertlik nerede ise o yana git, diyerek cömertlik ve cömert insanın özelliklerini sıralar ve akıl, cömertlik vasıtasıyla cimriliği yener. Bu bölüm de:

sehâya sen yûnus virdüñise erk
ide emdi bu yolda n'eyledüñ terk
vücûhuñ yogısa gönüllere git
boyun virmez tamarlarıña git
gönül evini koma öñdin elden
o kırtarur seni dürlü fi'lden
öğüt tatarısañ koma etegin
bařuña eyle tâc ayağı hâkin
beyitleriyle biter.

Dâstan-ı Gaybet ü Bühtan (Gıybet ve İftiranın Hikayesi):

Yüz yirmi üç beryittir. İncelediğimiz nüshada başlıksızdır. Fatih nüshasında “Dâstan-ı Akl” başlığıyla verilmiştir. Risâlede bu bölüm:

gel emdi ideyüm birkaç naşı`hāt

bu `aql-ı cüzviden saña eyā baht

beyitiyle başlar. Yûnus, risâlenin bu bölümünde gıybetten, kinden, bühtandan (iftira), gıybet eden kişinin hâllerinden ve akıbetinden bahseder. İnsanlara bu kötü huylardan kurtulmak için öğütler verir. İftira ve gıybet edenler sonunda kınanır. Gıybet derecesi küfre girer, Gıybet kişinin nasibini yok eder, o kişi rahmet bulamaz. Eğer aklın varsa gıybeti bırak. Gıybeti bırakanın hazinesi dolar. O kişi maksadı ne ise ona ulaşır. Buğz (kin) ve gıybet yapılan ibadeti götürür. Bu her ikisinden de vazgeçmek gerekir. Fani işlerden hep sakın, muhalif işlerden yıkan. Gıybet eden kişilerin içinde hep kötü huy gizlidir, gider onu, kimseye gösterme, gönlünün kir ve pasını yıka. Gıybet ve kini bırak, bu iki düşmanı dost sanma. Bu düşmanların sözünü dinleme, ona göre ömrünü geçir.

Yûnus gıybet eden insanların hâllerini anlatmaya devam eder. Ölü gibi bakar yüzünde nuru yok. Sana akıllı denmesin, kin ve gıybet ne derse yaptın. Gıybet eden kendini od içine koyar. O kişi gözü görmez kişidir, sevgiden uzaktır. Onun can gözü kapalıdır. Ömrünü bu yolda geçirir, utanması yoktur. Gıybet o kişinin gözüne uyku salar, gözünü kapatır. Kervan göçer, yabanda kalır. Başkasının suçlarını söyleyen, kendini unuttur, kendi suçunu görmez, o kişi asi huyludur, asıl kendi suçludur.

Yûnus ardından gıybet eden kişilerin hayatından örnekler verir, gıybet ve iftiradan kurtulmak için nasihatlerini sıralar. Boş söze yol yoktur. Söz Hak olursa doğrudur. Ne söylersen doğruyu söyle. Eğer kendi suçunu görürsen, kimseyi anmaya sözün kalmaz.

Uzun zaman gıybeti uyan kişi sonunda pişman olur, gamının ve gönül darlığının gitmesi için Şaha gelir, hâlini anlatır ve çare diler. Akıl doğruluğu çağırır ve acele bu derde yardım et, der. Doğruluk yârenlerini alıp gelir, gıybet evini yakar, kara yer eder. Şair, doğruluk hâllerini anlatır. Doğruluğu tutanlar arşta gezer. Doğru insanlara arş ya da ferş (yer yüzü) imkânsız değildir. İyi kişi doğruluğa sadıktır. Doğruluk, kötü işi iyi eder, hayatı ebedi kılar. Ezel ebed nedir ki doğrulara, ne içte ne dışta bunlara utanma yoktur. Doğru kişilere dünya ahiret, iki âlem bir olur, bugün yarın birdir. Doğru kişi, hâlini yarına bırakmaz, dışı ne ise içi de odur. Yûnus, Yûnusça ne güzel tasvir eder doğruluğu:

ķamuya ıoğru dirsın ıoğru iseñ

bulınmaz ıoğruluk sen egri iseñ

neye kim bakāriseñ ol yüzüñdür

kime ne şānuriseñ kendüzüñdür

Nasıl bakarsan öyle görürsün âlemi. Kimin hakkında ne düşünürsen aslında kendinsindir ayna misâli.

Yûnus, doğruluğu çerağa (mum) benzetir. Çerağı yakınca karanlık kaçır. Kendi yanar bize nur kapısını açar ve risâle aşağıdaki beyitlerle sona erer:

söze târı`h yēdi yüz yēdi itdi

yûnus cânı bu yolda fidâ itdi
 çırāk yandı delî'î toğrı bulındı
 ev aydın oldu uğrı bulındı
 çırāk didigüm ı'î-mân nûrı muṭlaḳ
 ı'î-mânluğa yüzün gösteriser Hâḳ
 ol oğrı didigüm şeytândur azar
 ki her demde içinde fitne düzer
 maḳâmını yıḳarsañ ṭâ' atıla
 murâdına iresin devletile
 bil ey ḡâfil ki 'ömrün uş geçeyor
 ecel atı ḳamu 'aybuñ açayor
 azın azın geçer 'ömrün nicedür
 şanursın sen bu ay u gün gicedür

Yûnus, risâleye 553. beyitte “söze târî'î ḡ yedi yüz yedi itdi, yûnus cânı bu yolda fidâ itdi” sözleriyle tarih düşer ve Hicrî 707 (M. 1307-1308) yılında yazdığını kaydeder. Bu kayıt incelediğimiz nüshada “yedi yüz yedi itdi” şeklinde yazılmıştır, bu şekil diğer tarih beyitlerinden farklıdır. Bu beyit Fatih nüshasında “söze târî'î ḡ yedi yüz yediyidi/yûnus cânı bu yolda fidâyidi” şeklindedir.

Risâlenin sonunda Fatih nüshasında risâlenin bittiğini gösteren “Temmmetü'r-Risâletü'n-Nuşhiyye bi-'avni'llâhi'l-mâliki ş-şamadiyye ḡâmiden ve muşalliyân li'llâh” ibaresi vardır. Anlamı “Risâletü'n-Nuşhiyye Samed ve Mâlik olan Allah'ın yardımıyla zikir ve dualarla tamamlandı.”dır, ancak bizim incelediğimiz nüshada bu ibareye rastlanılmamıştır.

Bu risâlede karanlık ile nur, iman ile şeytan, nefis ile ruh çatışması anlatılır. Risâle, şeytanın makamını ibadetle yıḳarsan, mutlulukla muradına erersin. Ey gafil kişi, ömrün azar azar, göz açıp kapayıncaya kadar geçer, ecel atı tüm ayıplarını açar. Sen ömrünün ne kadar çabuk geçtiğinin farkına bile varamazsın, nasihatleriyle sona erer.

Risâlenin sonunda “Münâcât-ı Kadiye'l-Hâcât” başlığıyla yirmi dört beyitlik bir münacat vardır, bu kısım da risâleyle birleştirilmiştir. Bu münacat, aruz ölçüsünün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Bu bölüm [18b] ve [19b] varakları arasındadır. Bu bölüm:

yâ ilâhî' ger su'âl etseñ baña
 bu durur anda cevâbum uş saña

beyitiyle başlar. Bu münâcât, Abdülbâki Gölpınarlı'nın eserinde (2021) 253. şiir (son şiir ve 22 beyit), Mustafa Tatcı'nın çalışmasında 417. şiir (son şiir ve 28 beyit), İdris Nebi Uysal'ın çalışması olan Karaman nüshasında 131. şiir ve 19 beyit, Vasfi Babacan'ın çalışmasında 203. şiirden sonra münâcât başlığıyla Dîvân'ın sonunda yer almaktadır.

[19b] numaralı varak tek satırdan oluşmakta ve [20a] numaralı varak da boş bırakılmıştır.

2. Dîvân:

İncelediğimiz yazma eserde [20b] ve [258b] varakları arası münâcâtlar hariç, 911 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 140 tanesi Yunus mahlaslı hiçbir yerde yayınlanmamış şiirlerdir. Nüshada bulunan 772 şiir, diğer Yunus Emre Dîvân nüshalarında ya da başka kaynaklarda mevcut şiirlerdir. Elimizdeki Yunus Emre Dîvânı yazma nüshası içerdiği şiirler bakımından en kapsamlı nüshadır.

Dîvân'daki şiirler başlıksızdır ve şiirlerin beyit sayısı değişmektedir. Yunus şiirlerinin mahlas beyitlerinde Yunus, Miskîn Yunus, Dervîş Yunus, Âşık Yunus, Kul Yunus, Koca Yunus, Yunus Emrem gibi mahlasları kullanmıştır. Yunus Emre bütün şiirlerinde herkese bir gözle bakmayı, farklılıkları hoşgörmeyi, sevmeyi, seilmeyi öğretmeye çalışmış, tasavvufun öngördüğü disiplin içinde gerekli mertebelerden geçmiş ilâhî benliğe ulaşmış, bu hâlleri şiirlerinde dile getirmiştir. Allah aşkıyla kendinden geçmiş bir mutasavvıftır. Dîvândaki şiirleri ondaki lirizmin ve dil ustalığının asıl göstergesidir.

Yunus, Dîvânı'ndaki şiirlerin bir kısmını aruz ile bir kısmını hece ölçüsüyle yazmıştır. Aruz ile yazdığı şiirleri hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerine göre azdır. Aruz ölçüsünün ise en çok dört müstef'ilün kalıbını kullanmıştır. Bu kalıpta musammat özelliği olan her mısrayı ikiye bölmek mümkündür ve beyitlerde kendi arasında iç kafiyelidir, bu yüzden bu kalıp dörtlükler şeklinde de yazılabilir ve hecenin 8'li (4+4) kalıbına dönüşebilir. Her dizenin kendi içinde iki bölüme ve beyitlerin dört dizeye ayrılması Yunus'un şiirlerine özel bir ahenk verir. Kullandığı dil ve bulunduğu dönem sebebiyle şiirlerinde aruz ölçüsünü Türkçeye uygularken ölçüde bazı bozukluklar, imale, zihaf gibi kusurlar meydana gelmiş; bu sebeple aruz ölçüsünün heceye uygun basit kalıplarını tercih etmiştir. Hece ölçüsünün ise 6, 7, 8, 10, 11, 12, 16'lı kalıpları olmak üzere hemen her şekline rastlanır. Yunus'un şiirleri yazma divanlarda, günün geleneğine uyularak hep beyitler hâlinde düzenlenmiştir. Şekil bakımından Dîvân'da klâsik edebiyatın mesnevi ve gazel şekillerine tesadüf edildiği gibi, murabba veya musammat da diyebileceğimiz “dörtlüklere” de pek çok rastlanmaktadır (Köprülü, 2020, s. 344). Kafiye olarak yarım ve tam kafiyeleri şiirlerinde daha çok, zengin kafiyeyi ise daha az kullanmıştır. Yarım kafiye tarzı ona Türkçe kelimelerle kafiye yapma ve Türkçe kelimelerle düşünme imkânı verir (Kaplan, 2015, s. 264).

Dîvân'ın dili, Eski Anadolu Türkçesinin bütün özelliklerini yansıtır. Yunus'un şiirlerinde anlatımın gücünü sağlayan temel unsur, coşkulu lirizmidir. O, “sehl-i mümteni” denilen (kolay söylenmiş gibi görünen ancak benzerinin söylenmesi güç olan doğal, yoğun, özlü söz ve ifade) anlatım tarzını en iyi uygulayan söz ustalarındandır. “Ete kemiğe büründüm/ Yunus diye göründüm” ya da “bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm/ yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi” örnekleri bu ifade tarzının en güzel örneklerindendir. Şiirlerinde yalın, doğal, içten, açık, bir o kadar da yoğun, akıcı, halkın konuşma dilinin inceliklerini yansıtan, aynı zamanda eskicil öğeleri de içeren, atasözleri ve deyimleri sık kullanan bir anlatım vardır. Yunus, dilimize yeni giren Arapça ve Farsça sözcükleri, tasavvuf terimlerini de Türkçeleştirerek kullanır. Dizerlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerle bu sözcüklerin Türkçelerini beraber kullanır, bu şekilde bu sözcükleri vurgular, pekiştirir. Bu sözcükleri halkın anlayacağı şekilde kullanarak halk ile arasında kopmaz bir bağ kurar. Yine sözcük tekrarları da şiir dilinin vazgeçilmezlerindendir, böylelikle onları vurgular ve şiirde bir ahenk sağlar. Yunus'un pek çok şiiri anlaşılabilirliği açısından belirli bir çaba gerektirse de, o geniş halk kitlelerine tasavvuf ilkelerini yaymak için bilinçli olarak yalın bir dil kullanmıştır. Pek çok dinî, tasavvufî terimin Türkçelerini kullanmıştır. Az sözle öz söylemek onun sanatının Türkçeyi kullanmaktaki en güçlü yönüdür (Dilçin, 1992, s. 31-32). Çağın

kültürünü ve tasavvuf felsefesini bilmeden, Kuran ve hadis bilgisi olmadan Yûnus şiirlerinin derinlemesine anlamak imkânsızdır. Yûnus Emre'nin Mevlânâ, Sultan Veled gibi çağdaşları şiirlerini Farsça söylerken o Türkçe yazmış, söylemiş, halkın konuştuğu sözcüklere, atasözleri ve deyimlere ifadelerinde sıkça yer vermiş, bu da onu halka daha da yaklaştırmıştır. Onun şiirlerinde % 13, kimi yerlerde % 22'ye varan oranda yabancı ögeler bulunduğu saptanmıştır. Onun Türkçesinde eskiye uzanan ögeler, bir yandan onun kendine özgü kullanımları, bir yandan da Türkçeye aktararak özleştirdiği yabancı kavramlar, ana diline bağlılığı ve bu dili kullanmadaki gücü ortaya çıkar (Aksan, 2005, s. 33-37).

Yûnus teşhis, teşbih, tenasüp ve tezat sanatını da anlatımında çok kullanır.

Mahlas beytinde ise kendisine seslenir. İy Yûnus, Dervîş Yûnus, Miskîn Yûnus, Âşık Yûnus... gibi. Kendisiyle konuşur, bazen kendisini eleştirir, bazen de kendisine öğütler verir. Aslında bu şekilde dikkat çekerek tüm insanlığa seslenir, ulaşmak ister. Yûnus şiirlerini söylerken herhangi bir sanat endişesi taşımaz ya da şöhret arzusunda değildir. Onun amacı tasavvuf kavramlarını, öğretilerini halka daha iyi anlatabilmek ve halkın arasında yaymaktır ama bunu yaparken kuru bir anlatım yerine lirik bir anlatımı ön plânda tutar. İncelediğimiz Dîvân'da daha önce yayınlanmamış ve hiçbir yerde geçmeyen 140 şiir vardır. Bu şiirlerin çoğunun Yûnus Emre'ye ait olduğu tereddüte imkân vermeyecek derecede açıktır. Şiirlere onun duruluğu, içtenliği, muhtevası, felsefesi ve lirizmi hakimdir. Bazı şiirler ise Yûnus'un alışkın olduğumuz dili, ifade tarzı ve anlam derinliğinden yoksundur. Bununla birlikte bu şiirler için de "Yûnus'un değildir" demek iddialı bir yaklaşım olur. Bu şiirlerin Yûnus'un ilk dönemlerinde yazılmış olma ihtimali vardır. Dîvânda Yûnus mahlasıyla geçen ama başka yerlerde başka mahlaslarla anılan ya da başkalarına ait addedilen şiirleri ise bu sayının içine almadık, bunların sayısı birkaçı geçmez. Bu şiirlerden üç tanesini örnek olarak veriyoruz:

1 [71a-197]

(1) bir kuluñ hâlından Mevlâsı bilür

emr olup 'Azrâ' ı'l cânımız alur

ķabirde başuma gör neler gelür

dürlü dürlü su'âl şorılsa gerek

(2) farzıla sünneti bunda kılanlar

doyamaz lezzetüñ dadın alanlar

güzel Muḥammede ümmet olanlar

sancağı dibinde bulınsa gerek

(3) yanar dirler küfür söyleyen diller

yaluñuz aşılmaz ķorķulu yollar

ṭamudan cennete emr olan ķullar

alay olup bulınsa gerek

- (4) kimi yap yöriyüp kimi pek aş
 ‘aķıbet bu işler gelicek başa
 Muḥammed şefi’ oluban yetişe
 vāh ümmetüm deyüp çağırsa gerek
- (5) dervı’ş yünus eydür yaradan bakı’
 bilürseñ kitābdan bir āyet okı
 bir kuluñ bir kulda zerrece ḥaķķı
 unudılmayup alınsa gerek

2 [157a-528]

- (1) şöyle ġāfil gezeriken işde yolum aldı ecel
 ṭākatüm yok gitdi mecāl sen yetiş Sübhānum Allāh
- (2) başum yaşduġa yetişdi yandı yüregüm tıtuşdı
 gönüm gözüm bundan uçdı sen yetiş Sübhānum Allāh
- (3) ben gözlerüm göge dikdüm ben bilürem neler çekdüm
 ‘Azrā’ ı’l elinden çıkdum sen yetiş Sübhānum Allāh
- (4) ‘Azrā’ ı’l alıcaķ cānı teneşüre iltüp teni
 incidürler za’ı’f cānı sen yetiş Sübhānum Allāh
- (5) şalacaya bindüreler sin yoluna döndüreler
 iltüp kabre indüreler sen yetiş Sübhānum Allāh
- (6) kabrime koyup gideler bilmezem ḥālüm n’ideler
 melekler su’āl ideler sen yetiş Sübhānum Allāh
- (7) yünus olacaġuñ söyle erdi geçdi yoluñ böyle
 ı’-mān Qur’ān yoldaş eyle sen yetiş Sübhānum Allāh

3 [229b-812]

- (1) ‘āşık olanlara şalā didiler
 bir nidā oluban tıyanlar gelsün
 imāmı şorarsan Ḥāzret-i Resül
 cemā’at oluban uyanlar gelsün
- (2) namāzı kıluban mi’rāca eydenler

- hâkı'î'kât tarı'î'kât yolın görenler
cânsuz gider imiş Hâkka gidenler
bugün cân u başı kıoyanlar gelsün
- (3) mürşid-i kāmili bulmak gerekdür
bulup eşüğünde ölmek gerekdür
‘ārif olan nefsüñ bilmek gerekdür
nefsin hevâsını kıoyanlar gelsün
- (4) nefesine uyanlar Hâkdan ırâkdur
Hâkdan ırâk olmak gâyet firâkdur
Mevlâyı bulmağa Mecnûn gerekdür
bugün ben Mecnûnam deyenler gelsün
- (5) yûnusı şorarşın olmış dı'vâne
dı'vâne gerekdür Hâkkı sevene
ma' mûrları tebdî'î idüp vı'vâne
uş şuyun ziyâna virenler gelsün

Sonuç

Yûnus Emre, şiirlerini Eski Anadolu Türkçesi ile büyük bir aşk ve lirizmle söyleyen, şiirleri derin ve yoğun anlamlar içeren ilk büyük mutasavvıf şairimizdir. Yûnus, temsil ettiği evrensel değerlerle tüm insanlığa mal olmuş, çağlara damgasını vurmuş ve vurmaya devam edecek gerçek bir dil ustası şairimizdir. Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını ortaya koymak açısından Yûnus Emre'nin eserleri edebiyatımızda ilk sıralarda gelir. Bu amaçla, “her nüsha bizim için değerlidir” ilkesinden hareketle elimizdeki tüm Yûnus Emre Dîvân yazma nüshaları ayrı ayrı okunmalı, incelenmeli, nüshaların ağız özellikleri ve söz varlığı ortaya çıkarılmalı, sağlam bir sözlük-dizini yapılmalı ve Dîvân'ın kapsamı belirlenmelidir. Dîvân nüshalarındaki şiirlerin hangilerinin Yûnus'a ait olduğu tespit edilmeli, şiirleri belirli ölçütlerle ayıklanmalı, bilinmeyen şiirleri de gün yüzüne çıkarılmalıdır. Yûnus Emre'nin zengin dil hazinesi ve söz varlığı Türkçemize kazandırılmalı ve dil ustalığından büyük ölçüde yararlanılmalıdır. Dil ve kültür medeniyetimizin büyük ustası Yûnus Emre'ye, ancak bu şekilde hak ettiği yeri ve gerçek değeri vermiş oluruz.

Extended Abstract

Yunus Emre is our first Sufi poet who lived in Anatolia in the late 13th century and the first half of the 14th century (1238?-1320?) and wrote his poems in Old Anatolian Turkish with great love and lyricism. He is also the first great poet raised in Anatolia and the founder of our Tekke literature. In a difficult period that can be considered both a period of collapse and foundation in Turkish history, Yunus Emre spread the spiritual values that ensured national unity to large communities through their language. Yunus has belonged not only to Turkish civilization but also to all of humanity with the universal values he represents, and will continue to do so. one who conducted the first research on Yunus Emre and introduced him to the scientific world in 1919 with his work

titled *The First Sufis in Turkish Literature*. Yunus Emre has two works, Risaletü'n-Nushiyye and Divan. Most of the copies of the Divan are undated. The oldest manuscripts with a copying date are from the 14th century. The number of poems in the manuscript copies of Yunus Emre's Divan is different. There are 232 poems in the Fatih version, 219 in the Nuruosmaniye version, 302 in the Yahya Efendi version, 218 in the Karaman version, and 913 poems, excluding Risaletü'n-Nushiyye, in the copy we examined.

There are more than 30 known copies of Yunus Emre Divan. Studies on these copies have so far mostly been based on the Fatih copy and have been made as a critical text. Recently, studies have concentrated on single copies such as the Karaman copy, the Vatican copy, and the Kütahya Vahit Pasha copy.

Nowadays, many researchers advocate that the copies should be studied one by one and that no edition criticism should be made in the studies of Yunus Divan. Working on a single copy is extremely important in terms of revealing the dialect characteristics of the copies and the vocabulary of Old Anatolian Turkish. Thus, Yunus Emre's comparative and historical vocabulary can be added to the dictionaries.

One issue that experts frequently focus on today is which poems in the copies of the Divan belong to Yunus Emre and which belong to other Yunuss. In order to understand this, the poems should be examined in terms of their content, form, language and idiom.

In this study, the copy of Yunus Emre Divan, Number 521 in the Ali Emiri Efendi Poetic Works Library of the Millet Manuscript Library, and three unknown poems of Yunus Emre in this copy will be introduced.

The copy we examined is a 258-leaf, 17-line work in verse, with the couplets except for the pen names written in double columns. The copy's copy date and scribe are unknown. The copy is arranged in the order of e- lifbe. Some pages of the copy give the impression that the work was written by several hands. It has no vowels.

Since there is no poem on page [259a] of the copy, it is understood that it is complete. The manuscript copy we are examining is the largest copy among the copies published so far, since it contains 913 poems. 140 of these poems are poems with the pseudonym Yunus that have not been published anywhere else. This increases the value of the copy even more. 772 poems in the copy are poems that exist in other copies of Yunus Emre Divan or in other sources.

The dimensions of the copy we examined are 188x135 mm - 137x75 mm. It is written in Arabic letters and Talik script. There are additions and corrections under the lines, above the lines and on the page margins, and the line margins show the differences between the various copies. This aspect is a distinctive and noteworthy feature of the copy we examined.

The first part of the work, Risaletü'n-Nushiyye, consists of sections that are heavily didactic and instill Sufi teachings in people. It is written in the aruz meter. This section consists of six sections: The Epic of the Soul and the Self, The Epic of the Soul and the Self, The Epic of Anger, Dâstan-ı Sabr, Dâstan-ı Buhl u Hased (The Epic of Stinginess and Envy), Dâstan-ı Gaybet ü Bühtan (The Story of Backbiting and Slander), but although these sections are titled in some copies, they are untitled in the copy we examined. In the second part of the work, Divan, lyricism predominates. The poems in Divan have no titles and the number of couplets in the poems varies.

The poems in this part are written in aruz and syllabic meter. In all his poems in the Divan, Yunus Emre tried to teach everyone to look at everyone with the same eyes, to tolerate differences, to love and be loved, he passed through the necessary stages within the discipline foreseen by Sufism and reached the divine self, and expressed these states in his poems. He is a Sufi who is in ecstasy with love for God. His poems in the Divan are the real indicator of his lyricism and mastery of language.

The language of the Dîvân reflects all the characteristics of Old Anatolian Turkish.

At the end of our review, three unknown poems by Yunus Emre are also given.

Our article is noteworthy in that it introduces the previously unpublished copy of Yunus Emre's Divan, Number 521, in the Ali Emirî Efendi Poetic Works Library of the Millet Manuscript Library, and three unknown poems by Yunus Emre in this copy.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-based tools or applications were used in this research process. The entire content of this study was created by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.”

Kaynakça

- Aksan, D. (2005). *Yunus Emre Şiirinin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Babacan, V. M. (2017). *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyyesi ve Dîvânı (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Doruk Yayıncılık.
- Dilçin, C. (1992). "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Türkçenin Gücü". *Türk Dili*, S.487, Temmuz, 30-49.
- Gülsevin, G. (2011). Dil Çalışmaları İçin Yunus Emre'nin Yeni Yayınları Nasıl Olmalıdır. (Erdoğan Boz, Haz.). *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni* Bildirileri (06-08 Mayıs 2010) içinde (s. 369-381). Eskişehir.
- Gölpınarlı, A. (2008). *Yunus Emre ve Tasavvuf*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2021). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. (13. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Günay, U. ve Horata O. (2022). *Risâletü'n-Nushiyye.Yunus Emre*. (5. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M. (2015). *Yunus Bir Haber Verir...* (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Köprülü, M. F.(1965). Yunus Emre'nin Mezarı. *Emre Aylık Sanat Dergisi*, 9-10.
- Köprülü, M. F. (2020). *Türk Edebiyatı Tarihi*. (3. Basım). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Tatcı, M. (2021a). *Yânus Emre Dîvânı*. (6. Basım), İstanbul: H Yayınları.
- Tatcı, M. (2021b). *Yânus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye Şerhi*. (2. Basım), İstanbul: H Yayınları.
- Tekin, T. (2013). Yunus Emre'nin Gotik Harfli İki Manzumesi. (Emine Yılmaz, Nurettin Demir, Haz.). *Makaleler II Tarihî Türk Yazı Dilleri* içinde (249-276). Ankara: TDK Yayınları.
- Tezcan, S. (2024). Eski Anadolu Türkçesi ve Yunus Emre Şiirlerinin Dili Üzerine. (Emine Yılmaz, Nuran Tezcan, Uğur Altıntaş, Ali Doğan, Haz.) *Yunus Emre'den Nazım Hikmet'e Türkçe Makaleler* içinde (s. 252-270). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uysal, İ. N. (2014). *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin-Sözlük*. (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uysal, İ. N. (2022). "Yunus Emre Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Tek Nüshaya Dayalı Divan Neşirlerinin Gerekliliği". *Selçuk Türkiyat*, S.55, Ağustos, 1-19.
- Yılmaz, E. ve Demir, N. (2021). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati 1-8* (Andreas Tietze). (2. Baskı). Ankara: TÜBA.
- Yılmaz, Emine. (2022). Eski Anadolu Türkçesinin Söz Varlığı, Tarama Sözlüğü ve Yunus Emre. (Baş Ed. Celalettin Vatandaş), *Yunus Emre, Hayatı-Düşünceleri-Eserleri* içinde (s.627-634), 1. Baskı. TBMM Basımevi.
- Yunus Emre Dîvânı*, (Fatih Nüshası), Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitapları, Nu: 3889.
- Yânus Emre Dîvânı*, Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı. Nu: 521.